

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА СУЧАСНОГО ПРОЦЕСУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Ю.М. Зоря

Україна, м. Черкаси, Черкаський обласний інститут післядипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної ради

Стратегічний розвиток України нині пов'язується з інтеграцію нашої держави у європейське співтовариство. Основними напрямками культурно-освітньої і науково-технічної інтеграції визначено впровадження європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, корегування стратегічних і тактичних аспектів розвитку вітчизняної освіти у контексті її інтеграції у європейський освітній простір.

Гуманізація, гуманітаризація, національна спрямованість та демократизація освіти, перехід від інформативних – до активних форм і методів освітньої діяльності, створення умов для самовизначення, самореалізації і самоствердження особистості вихованця, перетворення позиції педагога і позиції учня в особистісно-розвивальні, творча спрямованість педагогічного процесу, його безперервність нині визначені основними тенденціями розвитку освіти XXI століття [5].

Зазначені вище особливості модернізації системи освіти України у повній мірі стосуються й патріотичного виховання старшокласників як складової освітнього процесу.

Інтерпретація наукових праць провідних вчених сучасності І. Д. Беха, О. В. Киричука, М. Ю. Красовицького, О. М. Коберника, Н. Є. Мойсеюк, Л. І. Новікової, Н. Л. Селіванової, К. І. Чорної та інших у контексті досліджуваної проблеми дає змогу трактувати патріотичне виховання не як вплив суб'єкта-вихователя на об'єкт-вихованця, а як цілеспрямовану динамічну взаємодію вихователя і вихованця на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах патріотично спрямованої діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця як зростаючого патріота України. Це призводить до зміни ролей і функцій учасників патріотичного виховання: позиція педагога по відношенню до учня з авторитарної перетворюється на особистісно-розвивальну, яка вибудовується на засадах діалогічної взаємодії та співробітництва. Перетворювальна взаємодія вихователя й вихованця, за І. Д. Бехом,

спрямована “на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню” [1, с. 213].

Нова парадигма виховання поняття “виховний процес” пов’язує з дефініцією “виховна система”. Базуючись на основних положеннях наукових праць О. М. Коберника, процес патріотичного виховання, компонентами якого є виховні ситуації та виховні взаємодії вихователя і вихованця, розглядаємо як частину більш складного утворення – патріотично спрямованої виховної системи, яка в свою чергу, забезпечує умови для досягнення цілей патріотичного виховання [3, с. 22–25].

За Л. І. Новіковою, компонентами патріотично спрямованої виховної системи є *концепція* як сукупність основних ідей стосовно патріотичного виховання; *діяльність*, що забезпечує реалізацію цих ідей; *суб’єкти* патріотично спрямованої діяльності; *відносини*, що інтегрують всі суб’єкти патріотичного виховання в одну спільноту; *середовище*, опановане суб’єктами задля реалізації мети патріотичного виховання (педагогізація середовища); *керований розвиток* патріотично спрямованої виховної системи у відповідності зі змінюваністю зовнішніх і внутрішніх умов, потреб і запитів її суб’єктів (збагачення цілей патріотичного виховання, урізноманітнення змісту патріотично спрямованої діяльності, розширення та поглиблення зв’язків між компонентами виховної системи) [6].

Слідом за М. Ю. Красовицьким під функціонуванням патріотично спрямованої виховної системи розуміємо взаємодію компонентів, реалізацію внутрішніх зв’язків системи і її зовнішніх відносин з оточуючим середовищем [7]. На важливості використання у виховних цілях потенційних можливостей оточуючого середовища наголошує і видатний український вчений І. Д. Бех, який справедливо зазначає, що “середовище, діяльність і взаємини є основою проектування особистісно орієнтованої освіти” [1, с. 226], завдяки якій індивід перетворюється на цілісну особистість. Вважаємо це положення надзвичайно важливим для організації сучасного процесу патріотичного виховання.

Одним із провідних методологічних підходів до вивчення патріотичного виховання як педагогічного процесу є системний підхід. Він дозволяє виявити спільні системні властивості, системоутворюючі характеристики окремих елементів патріотично спрямованого виховного процесу, принципи його побудови і структуру. М. Ю. Красовицький зазначає, що цілісна система – це сукупність закономірно побудованих, динамічно пов’язаних компонентів, взаємодія яких породжує нову

системну якість [7, с.41]. Визначальними для процесу патріотичного виховання як системи є компоненти, структура (взаємне розміщення і взаємодія компонентів), функції та фактори, що об'єднують систему (інтегративні фактори).

Слідом за С. І. Гончаренко, Н. Є. Мойсеюк розглядаємо патріотичне виховання у контексті системного підходу як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як мета (завдання), принципи, зміст, методи, прийоми, форми та засоби, а також результат [2; 4].

На реалізацію основних функцій патріотичного виховання впливають як зовнішні (об'єктивні), так і внутрішні (суб'єктивні) фактори. До зовнішніх (об'єктивних) факторів можна віднести соціально-історичні особливості, культурні традиції країни, прийняту в ній систему освіти. Ці фактори умовно можна об'єднати у три групи:

- макрофактори (вплив на патріотичне виховання дуже великих груп людей – планети, країни, суспільства, держави);
- мезофактори (вплив на патріотичне виховання великих груп людей, об'єднаних за певними ознаками – етнічними, регіональними, професійними тощо);
- мікрофактори (вплив на патріотичне виховання окремих соціальних груп – мікросоціума, сім'ї, групи однолітків, соціальних інституцій) [8].

До внутрішніх (суб'єктивних) факторів, які впливають на патріотичне виховання учнів, відносимо індивідуальні особливості вихованців, рівень компетентності вихователів, ціннісні орієнтації учасників виховного процесу, психологічний клімат у колективі, стиль педагогічного керівництва, а також матеріальні умови, у яких відбувається процес виховання патріотизму.

Крім системного підходу, методологія сучасного процесу патріотичного виховання розкривається також за допомогою особистісно орієнтованого, аксіологічного та діяльнісного підходів.

Особистісно орієнтований підхід полягає в орієнтації під час конструювання і реалізації патріотичного виховання на особистість вихованця як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід вимагає вивчення і врахування індивідуальних особливостей вихованця, його потенційних можливостей, інтересів і потреб у ході патріотичного виховання та конкретизується в індивідуальному й диференційованому підходах. Крім цього, врахування національних особливостей старшокласників передбачає в організації патріотичного виховання опанування знаннями про культурно-історичний розвиток свого народу, його традицій, звичаїв, міфології, мистецтва.

Отже, ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію, яке нині трактується як цілеспрямована динамічна *взаємодія вихователя і вихованця* на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах патріотично спрямованої діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця як зростаючого патріота України.

Конкретизація змісту поняття “патріотизм” дала змогу визначити патріотичне виховання як цілісний, цілеспрямований, свідомо організований процес становлення та розвитку особистості активного громадянина-патріота України, якому притаманне ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної природи, українського народу, до історії, матеріальних та духовних надбань суспільства.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. вид. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Коберник О. М. Прогнозування виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі / О. М. Коберник // Рідна школа. – 2005. – № 6 (905). – С. 22–25.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник / Н. Є. Мойсеюк. – Біла Церква, 2003. – 616 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/151.html>.
6. Новикова Л. И. Школа и среда /Л. И. Новикова. – М. : Знание, 1985.– 80 с.
7. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії виховання / за ред. М. Ю. Красовицького; [упоряд. Г. І. Іванюк]. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 218 с.
8. П'янковський Г. В. Педагогічна оцінка ефективності військово-патріотичного виховання призовної молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. В. П'янковський ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 23 с.